

REFLEKSJE NAD KSZTAŁCENIEM ZAWODOWYM W POLSCE

REFLECTIONS ON VOCATIONAL EDUCATION IN POLAND

Roman Lewandowski

Wyższa Szkoła Humanistyczna TWP w Szczecinie

Wydział Nauk Społecznych

Monte Cassino 15, Szczecin 70-466

e-mail: roman53@op.pl

Abstract. The article considers one of the main applications of the competence approach. The development in trainees competencies necessary for professional activity. Types of professional schools are enumerated. The contents of education are described. Reflections on the labour market are presented.

Key words: professional education, professional school, competence.

Wstęp

W Polsce obok kształcenia ogólnego, przywiązuje się uwagę do kształcenia zawodowego. Kształcenie to ma na celu rozwijanie kompetencji służących do profesjonalnego wykonywania opanowanych umiejętności w pracy zawodowej. Na kompetencje składają się; wiedza, umiejętności i predyspozycje osobowe niezbędne do profesjonalnego wykonywania danej działalności [2, s. 3]. Istotnym elementem kompetencji jest postawa, rozumiana jako gotowość wykorzystania posiadanej wiedzy w praktyce [3].

Typy szkół kształcenia ponadgimnazjalnego

W zakresie zdobycia wiedzy ogólnej i umiejętności zawodowych, przygotowują różnego rodzaju szkoły, które zgodnie z artykułem 9 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, jako szkoły ponadgimnazjalne dzielą się na następujące typy [4]:
a) zasadnicze szkoły zawodowe o okresie nauczania nie krótszym niż 2 lata i nie dłuższym niż 3 lata, których ukończenie umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu, a także dalsze kształcenie w szkołach wymienionych w lit. e) i f),

b) trzyletnie licea ogólnokształcące, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,

c) trzyletnie licea profilowane kształcące w profilach kształcenia ogólnozawodowego, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,

d) czteroletnie technika, których ukończenie umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu, a także umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,

e) dwuletnie uzupełniające licea ogólnokształcące dla absolwentów szkół wymienionych w lit. a), których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,

f) trzyletnie technika uzupełniające dla absolwentów szkół wymienionych w lit. a), których ukończenie umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu, a także umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,

g) szkoły policealne o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku, których ukończenie umożliwia osobom posiadającym wykształcenie średnie uzyskanie dyplomu

potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu,
h) trzyletnie szkoły specjalne przysposabiające do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy.

Zakres kształcenia w poszczególnych typach szkół

Zakres kształcenia w poszczególnych typach szkół kształcących w zawodzie w Polsce prezentuje tabela 1 [2, s. 33].

Tabela 1. Zakres kształcenia w typach szkół kształcących w zawodzie w Polsce.

Zasadnicze szkoły zawodowe	<ul style="list-style-type: none"> • Przygotowanie do wykonywania zawodu • Nauka trwa od 2 do 3 lat • Praktyczna nauka zawodu (forma zajęć praktycznych w warsztatach lub pracowniach szkolnych) • Egzamin (dyplom kwalifikacji zawodowych)
Technika	<ul style="list-style-type: none"> • Kształcenie ogólne oraz przygotowanie do wykonywania zawodu technika • Nauka trwa 4 lata • Egzamin maturalny • Egzamin zewnętrzny (dyplom technika)
Technika uzupełniające	<ul style="list-style-type: none"> • Szkoły dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych • Kształcenie ogólne oraz przygotowanie do zawodu technika • Nauka trwa 3 lata • Egzamin maturalny • Egzamin zewnętrzny (dyplom technika)
Szkoły policealne	<ul style="list-style-type: none"> • Szkoły dla osób posiadających wykształcenie średnie ogólne (absolwenci liceów ogólnokształcących i profilowanych) • Przygotowywanie do wykonywania zawodu • Praktyczna nauka zawodu (tak jak w technikum bądź technikum uzupełniającym) • Nauka trwa nie dłużej niż 2,5 roku • Egzamin zewnętrzny (dyplom technika lub robotnika wykwalifikowanego)

Szkolenie zawodowe a rynek pracy

Z przytoczonych zapisów ustawy wynika, że jednym z znaczących elementów systemu oświaty w Polsce jest kształcenie zawodowe. Kształcenie to powinno być sprzężone z oczekiwaniami i wymogami rynku pracy i rozwijającej się gospodarki, co ma uzasadnienie w Art.1, pkt 8, 13 i 13a w/w ustawy, gdzie stwierdza się, że system oświaty zapewnia w szczególności [4]:

- możliwość uzupełniania przez osoby dorosłe wykształcenia ogólnego, zdobywania lub zmiany kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych;
 - dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy;
 - kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym.
- Mając na uwadze realne uwarunkowania rynku pracy, istotnym jest, aby realizacja

postanowień i celów zapisanych w ustawie była realizowana w oparciu o oczekiwania pracodawców, co w dużej mierze może przyczynić się do ograniczenia bezrobocia w grupie bezrobotnych z wykształceniem zawodowym. Bezrobotnych tych w trzecim kwartale 2011 roku było: z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym - 423 203 i z zasadniczym zawodowym – 510 241 osób. Razem jest to liczba 933 44, co stanowi 50,14% ogółu bezrobotnych - tabela 2. Godnym podkreślenia jest spadek ilości bezrobotnych w tej grupie zawodowej. Datuje się on od roku 2004, w którym było zarejestrowanych 1 014 420 bezrobotnych z wykształceniem zasadniczym zawodowym i 655 806 z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym. Razem stanowili oni 55,7% ogółu bezrobotnych.

Istotnym elementem, który ma znaczenie w „produkcji bezrobotnych” jest poziom edukacji zawodowej. Niestety nie jest on na miarę

oczekiwać. Uzasadnieniem tego twierdzenia jest przywołane wcześniej „Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce”, w którym stwierdzono, że w latach 2006-2009 pozytywny wynik z egzaminu zawodowego w badanym okresie, wśród absolwentów techników i szkół policealnych najwyższy był w roku 2006 i wynosił 61,30% - w następnych latach jest zauważalne obniżenie poziomu. Zdecydowanie lepiej zaprezentowali się absolwenci zasadniczych szkół zawodowych, którzy w roku 2006 zdali egzamin końcowy z wynikiem pozytywnym na poziomie 63,60% zdających, a w roku 2009 wskaźnik ten wyniósł już 87,00% - tabela 3 [1, s. 34]. Na jakość kształcenia ma wpływ także niewystarczające dofinansowanie i wyposażenie w sprzęt i urządzenia. Skutkuje to tym, że młodzież uczy się obsługi przestarzałych maszyn i niemających zastosowania we współczesnych przedsiębiorstwach i stosowanej technologii [1, s. 28]. Nie napawa także optymizmem fakt, że ilość szkół zawodowych

ma tendencję spadkową. W roku 2006 było ich 1263, a 2009 – 1241 - Tabela 4 [1, s. 38]. Na poziom kształcenia zawodowego mają także wpływ wprowadzone reformy w systemie edukacji zapoczątkowane w 1999 roku i trzeba tu przyznać rację twierdzeniu: „Głównym powodem zapaści w kształceniu zawodowym była rezygnacja rządu z jakiegokolwiek wpływu na sieć szkół zawodowych oraz zawody i specjalności nauczane w szkołach. Niski poziom subwencji oświatowej na szkolnictwo zawodowe, przerzucenie kosztów kształcenia zawodowego na samorządy lokalne spowodowało, że pojawiła się szeroka oferta kształcenia w Liceach Ogólnokształcących, jako obiektywnie tańszego. Na skutek tego w stosunku do roku 2000 o 43% zmalała liczba uczniów zasadniczych szkół zawodowych kształcących na poziomie robotnika i o 48% zmalała liczba uczniów osiągających tytuł zawodowy technika”[5].

Tabela 2. Ilość bezrobotnych według poziomu wykształcenia w latach 2000-2010 oraz w poszczególnych kwartałach 2011 r. Stan w końcu okresu sprawozdawczego.

Okresy	Bezrobotni według poziomu wykształcenia					
	Ogółem	wyższe	policealne i średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne i poniżej
	Ogółem					
2000	2 702 576	69 380	561 902	168 738	998 761	903 795
2001	3 115 056	100 463	666 019	192 095	1 142 462	1 014 017
2002	3 216 958	126 640	683 593	199 000	1 163 611	1 044 114
2003	3 175 674	140 242	673 626	206 073	1 127 421	1 028 312
2004	2 999 601	149 416	655 806	209 396	1 014 420	970 563
2005	2 773 000	152 350	606 729	211 520	903 609	898 792
2006	2 309 410	140 718	508 762	194 866	713 917	751 147
2007	1 746 573	120 232	386 232	158 977	516 563	564 569
2008	1 473 752	124 848	328 485	150 106	422 057	448 256
2009	1 892 680	178 328	418 381	203 800	547 725	544 446
2010	1 954 706	204 679	429 867	213 148	556 193	550 819
2011						
I kwartał	2 133 916	223 489	465 292	236 458	605 292	603 385
II kwartał	1 883 299	200 088	422 312	217 756	520 322	522 821
III kwartał	1 861 689	212 781	423 203	210 497	510 241	504 967

Źródło: GUS

Tabela 3. Absolwenci uzyskujący pozytywny wynik egzaminu zawodowego w latach 2006-2009 (w %).

Typ szkoły	2006	2007	2008	2009
Zasadnicze szkoły zawodowe	63,60%	81,30%	79,90%	87,00%
Technikum i Szkoła Policealna	61,30%	50,90%	50,90%	56,30%

Tabela 4. Ilość szkół zawodowych w Polsce w latach 2005-2009.

Regiony	2005	2006	2007	2008	2009
Region centralny	216	210	212	213	211
Łódzkie	73	73	77	77	77
Mazowieckie	143	137	135	136	134
Region południowy	265	261	256	250	248
Małopolskie	118	116	113	108	108
Śląskie	147	145	143	142	140
Region wschodni	219	220	229	224	219
Lubelskie	73	75	75	75	72
Podkarpackie	76	77	79	76	75
Podlaskie	37	36	36	32	31
Świętokrzyskie	33	32	39	41	41
Region północno-zachodni	220	222	231	224	222
Lubuskie	40	40	42	41	40
Wielkopolskie	117	121	125	123	122
Zachodniopomorskie	63	61	64	60	60
Region południowo-zachodni	122	121	120	122	122
Dolnośląskie	87	87	85	86	86
Opolskie	35	34	35	36	36
Region północny	221	220	231	227	219
Kujawsko-pomorskie	85	86	91	89	85
Pomorskie	75	76	76	75	73
Warmińsko-mazurskie	61	58	64	63	61
Polska-ogółem	1263	1254	1279	1260	1241

Potrzeby rynku pracy w zakresie kształcenia zawodowego.

Oczekiwania pracodawców w zakresie kwalifikacji w kształceniu zawodowym bez względu na branżę w zasadzie są bez zmian od wielu lat. Oczekują oni konkretnej usystematyzowanej wiedzy i umiejętności, rzetelności, solidności oraz odpowiedzialności, co między innymi przekłada się na poziom wykonywanych prac i ich terminowość. Dodać należy, że i tu duch czasu stawia swoje wymagania, którymi są umiejętności związane z obsługą urządzeń informatycznych i tak zwanymi predyspozycjami miękkimi umożliwiającymi komunikowanie się. Konkretnej zawodowej wiedzy nie dostarczają licea ogólnokształcące, których absolwenci nie posiadają zawodowych kwalifikacji, co skutkuje ich bezrobociem i trudnościami w zatrudnieniu. Uzasadnieniem powyższego stanowiska jest fakt, który miał miejsce w Powiatowym Urzędzie Pracy w Szczecinie, a mianowicie: pracodawca chciał zatrudnić 12 osób z wykształceniem średnim, nie

doprecyzował jednak, że jego oczekiwania dotyczą średniego wykształcenia zawodowego. Urząd zaproponował absolwentów szkół średnich ogólnokształcących. Niestety żaden z nich nie został zatrudniony, ponieważ: jak to określił niedoszły pracodawca „po ogólnym wykształceniu nic nie potrafią.”

Potrzeby rynku pracy są determinowane konkretnymi wymogami pracodawców i na ich zaspokojenie ma wpływ odpowiednie wykształcenie przyszłych pracowników. Niezbędne więc jest przed podjęciem decyzji o wyborze zawodu, posiadanie przez uczniów rozeznania o aktualnych potrzebach zatrudnieniowych w gospodarce. Pomocą mogą i powinni być nauczyciele już na poziomie szkół gimnazjalnych, posiadający odpowiednią wiedzę w tym zakresie. Doświadczenie spotkań z niektórymi szkołami pokazuje, że w tej materii jest wiele do zrobienia – niektórzy nauczyciele nie byli zainteresowani kontaktem z przedstawicielami urzędów pracy, którzy z własnej inicjatywy chcieli przekazać pozyskaną wiedzę o sytuacji na rynku pracy. Z

tego względu zasadna jest propozycja utworzenia i wprowadzenia w życie systemu obejmującego doradztwem zawodowym uczniów gimnazjów łącznie z diagnozą predyspozycji i rzeczywistego rozeznania w zakładach pracy z uwzględnieniem ich formy własności [5].

Uwagi końcowe

Innym, o niemniejszym znaczeniu postulatem do realizacji, jest zarządzenie brakowi informacji o kierunkach rozwoju gospodarczego państwa i rozdysponowaniu środków budżetowych w działy gospodarki. Skondensowana informacja z tego zakresu powinna umożliwić nauczycielom, uczniom i społeczeństwu w pozyskaniu wiedzy o prognozie zatrudnienia i tych obszarach gospodarki, które będą się rozwijały i tworzyły miejsca pracy, mogąc w ten sposób pomóc w przygotowaniu rozeznania do podjęcia decyzji o wyborze zawodu.

Bibliografia

1. Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, MEN, Warszawa 2010.
2. Kletke–Milejska M., Zreformowany system edukacji i jego wpływ na kształcenie i wychowanie dzieci w publicznych szkołach podstawowych. Studium politologiczne. UNIWERSYTET ŚLĄSKI, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Praca doktorska, KATOWICE 2007, s. 30. <http://www.sbc.org.pl/Content/7025/doktorat2754.pdf>.
3. Kubat M., Kompetencje zawodowe, http://www.wup.lodz.pl/files/ciz/ciz_Kompetencje_zawodowe.pdf
4. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz. U. 1991 Nr 95 poz. 425.
5. Wargocka T., Reforma szkolnictwa zawodowego - propozycja zmian, <http://www.goldenline.pl/forum/1548128/teresa-wargocka-reforma-szkolnictwa-zawodowego-propozycje-zmian>.